

NEMZETBIZTONSÁGI SZEMLE

MMXIV.

II. ÉVFOLYAM I. SZÁM

KÜLÖNLENYOMAT

NEMZETI KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM
NEMZETBIZTONSÁGI INTÉZET
BUDAPEST

A nemzetbiztonsági szféra támogatása a katasztrófavédelem részére (megtörtént esetek és gyakorlatok tapasztalatai)

Dr. Regényi Kund Miklós

Absztrakt

A cikk a katasztrófavédelem és a nemzetbiztonsági szféra munkamódszereit hasonlítja össze, megállapítja, hogy azok nagymértékben eltérőek. Kitér a katasztrófavédelem nemzetbiztonsági támogatásának lehetőségeire, melyre elsősorban az emberi eredetű katasztrófák megelőzése és kezelése során nyílik lehetőség. Konkrét eseteket tanulmányozva állást foglal amellett, hogy a gyakorlatok előkészítésében és lebonyolításában, a felvételek kidolgozásában érdemes tudatosan törekedni az esetleges együttműködés felületeinek kihasználására, az együttműködés begyakorlására.

Kulcsszavak: katasztrófavédelem, nemzetbiztonsági szféra, eltérő munkamódszerek, emberi eredetű katasztrófák, gyakorlatok kiaknázása

Abstract

The article is dealing with the comparison of the way of working of the national security community and the disaster management bodies. It is obvious, that these are quite different. The possible support of the disaster management bodies by the means of the national security is being outlined, which is possible during the prevention and handling of disasters originated by human beings. Based on case studies, disaster management exercises (in the phase of the scenario-making, planning and performing) should be used for the exploitation of the possible cooperation and for familiarization with it.

Keywords: disaster management, national security, different way of working, disasters originated by human beings, exploitation of exercises

A nemzetbiztonsági szféra támogatása a katasztrófavédelem részére (megtörtént esetek és gyakorlatok tapasztalatai)

A katasztrófavédelmi és nemzetbiztonsági szféra tevékenységéről elmondható, hogy az párhuzamos jellegű. A katasztrófavédelem¹⁹⁵ elsősorban fizikai jellegű kihívások és veszélyek (árvíz, tűz, stb.) kezelésével és megelőzésével foglalkozik, melyek lehetnek természetes eredetűek, de bekövetkezhetnek emberi tevékenység, mulasztás hatására is (pl. vörösiszap-katasztrófa). A katasztrófák kezelése igen gyakran természetes környezetben, azok fizikai hatásának kitéve folyik, így az eredményes tevékenységhez speciális felkészítésre, felszerelésre és eszközökre van szüksége. Az ilyen jellegű kihívások mindenki számára jól láthatóak, kezelésükhöz sok ember, szervezet és gép szervezett együttműködése szükséges, melynek során a katasztrófavédelem a kezdeményező-irányító szerepét játssza. A katasztrófavédelem tevékenysége, fellépése ezért mindenki számára jól látható. (Elég csak az egyen- és formaruhákra, a megkülönböztető jelzéseket használó gépjárművekre gondolni.) Az együttműködés törvényben meghatározott keretek között, hatósági modell szerint folyik, azaz a katasztrófavédelem törvényi felhatalmazás alapján, utasításokkal mozgat embereket és szervezeteket egy veszélyhelyzet megelőzése és kezelése érdekében.

Ezzel szemben a nemzetbiztonsági¹⁹⁶ szféra emberi eredetű, rejtett, konspirált kihívások (pl. ellenérdekelt titkosszolgálati tevékenység, alkotmányellenes szélsőséges tevékenység, stb.) azonosításával, felderítésével, megelőzésével és elhárításával foglalkozik. Tevékenysége döntően városi környezetben zajlik, hiszen a kihívásokat hordozó emberek is alapvetően itt élnek és tevékenykednek. Feladatrendszerének teljesítése során szintén speciális felkészítésre és eszközökre van szükség, melyek azonban alapvetően eltérnek a katasztrófavédelem eszközeitől és képességeitől. (Szélsőséges példával élve, rendkívüli hó helyzet elhárításához lánctalpas hómarókra, hideg elleni védőöltözettel ellátott kezelőkre van szükség, addig mondjuk az ellenérdekelt titkosszolgálati tevékenység felderítéséhez parányi diktafonra, fényképezőgépre, kisméretű számítógépes alkalmazásokra, mindenelekőt azonban az eszközrendszert és a feladatrendszert ismerő elkötelezett szakemberre van szükség.) A rejtett kihívások felderítése is – törvényi felhatalmazás alapján, az eredményesség érdekében - rejtetten folyik,

¹⁹⁵ 2011. évi CXXVIII. törvény a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról

¹⁹⁶ 1995. évi CXXV. törvény a nemzetbiztonsági szolgálatokról

ebben a munkában igen kevesen vesznek részt. A nemzetbiztonság is igénybe veszi más személyek és szervezetek segítségét, munkáját, azonban ennek során egyénre szabottan, a meggyőzés eszközével jár el, s ez a tevékenység is titokban, konspiráltan folyik.

További különbségként azonosítható, hogy a nemzetbiztonsági tevékenység intenzitása magas ugyan, de állandó, hiszen a kihívások is folyamatosan jelentkeznek. A veszélyhelyzetek felismerése és kezelése nem válik el élesen egymástól. Optimális esetben a nemzetbiztonsági tevékenység egésze és konkrét mozzanatai tervezhetőek, szakaszolhatóak. A katasztrófavédelemben jól elkülöníthető a veszélyhelyzetek, kihívások kezelésére való felkészülésnek, a képességek kiépítésének, a készségek kialakításának és elmélyítésének fázisa a veszélyhelyzetek konkrét elhárításának fázisától. Míg a felkészülés fázisa a szervezet saját logikája szerint tervezhető és szakaszolható, addig a konkrét veszélyelhárítás ütemét nem szervezeti és társadalmi logika, hanem fizikai-természeti folyamatok határozzák meg parancsoló erővel. Ilyen esetekben jellemző a folyamatos munkavégzés, annak minden következményével együtt.

Elmondható tehát, hogy a katasztrófavédelem és a nemzetbiztonság a nemzet, a haza és az állam szempontjából egyaránt igen fontos és nélkülözhetetlen tevékenységet folytat, azonban a két szféra tevékenységének jellegzetességei gyakran élesen eltérnek egymástól, mely sajátosságokra együttműködésük során mindenképpen tekintettel kell lenni. A két szféra tevékenysége egyenrangú, a két szervezetrendszer működésére a mellérendeltség, valamint egymás kölcsönös támogatása a jellemző. Ennek során a nemzetbiztonsági szféra elsősorban sajátos képességeivel, azaz illetékességi területén titkos és nyílt információk gyűjtésével, értékelésével és elemzésével, az ezekről szóló tájékoztatással lehet a katasztrófavédelem segítségére. Értelemszerű, hogy ez mindig az emberi tevékenységgel, ártó szándékkal, hanyagsággal és mulasztással függ össze – a természet erőinek vizsgálata nem nemzetbiztonsági feladat- és hatáskör.

Az eddig elmondottakat jól igazolják a kétezres évek tapasztalatai, melyek valós katasztrófa helyzetekben és gyakorlatok során keletkeztek.

Az árvizek elleni védekezés tanulságai igazolták, hogy a nemzetbiztonsági szféra munkatársai – jóllehet erre jogszabály nem kötelezi, sőt, ez alól mentesíti őket¹⁹⁷ – önkéntes jelentkezés alapján, szabad idejük terhére részt vettek a

¹⁹⁷ 2011. évi CXCVIII. törvény 53. § (1) A polgári védelmi kötelezettség személyes kötelezettség az emberi élet és a létfenntartáshoz szükséges anyagi javak védelme érdekében.[...] (2) A polgári védelmi kötelezettségét munkaköre ellátásával, közmegebízása gyakorlásával teljesíti: [,,,] f) a Magyar Honvédség tényleges és tartalékos állományú, a

gátaikon végzett munkában. Ennek során saját felszerelésüket, ruhájukat használták – mint számos más önkéntes is, akik karuk erejével segítettek bajba jutott honfitársaikat. Speciális gépeket, szakértelmet, szervezett, illetve szervező erőt ugyanakkor a szféra munkatársai nem tudtak felvonultatni, tekintve, hogy ilyenekkel nem rendelkeznek, hiszen feladatrendszerük ezt nem teszi indokolttá és szükségessé. A védekezés időtartama alatt az abban közvetlenül részt nem vevő munkatársak igen jelentős túlmunkát vállalva fenntartották a nemzetbiztonsági tevékenység intenzitását és hatékonyságát.

A vörösiszap-katasztrófa¹⁹⁸ következményeink kezelésében, elhárításában; az újjáépítésben a nemzetbiztonsági szféra munkatársai nem vettek részt. Központi és területi szerveik azonban bekapcsolódtak a katasztrófát előidéző emberi mulasztások láncolatának azonosításában, a körülmények feltárásában, ezzel is támogatva a katasztrófavédelem szervezetét erre irányuló erőfeszítéseikben.

2012 telén egy orosz műhold¹⁹⁹ műszaki hiba miatt nem tudott bolygóközi pályára állni, keringési pályája egyre alacsonyabb lett, várható volt, hogy a légkör fékező hatására ballisztikus pályára tér és visszaesik a Földre. Ennek pontos időpontját és helyét azonban nem lehetett meghatározni. Egyfelől a műhold tömege, másfelől a mérőrendszereiben meglévő – igen kis mennyiségű – radioaktív izotóp miatt Magyarország vonatkozásában is potenciális veszélyeztetettség állt be. A katasztrófavédelem szervezete a kritikus időszakban összehívott egy szakértői munkacsoportot, mely folyamatosan ülésezett, a rendelkezésre álló ismeretek alapján értékelte-elemezte a kialakult helyzetet és javaslatokat tett a döntéshozóknak az adekvát intézkedések meghozatalára. A munkacsoportban részt vett az Alkotmányvédelmi Hivatal képviselője is, aki a Hivatal nyílt forrású ismereteinek becsatornázásával, a célzott OSINT-munka [Open Source Intelligence-OSINT] koordinálásával, ezen keresztül az egyéb ismeretek ellenőrzésével, illetve nyelvi ismeretivel járult hozzá a munkacsoport tevékenységéhez. A műhold végül a legvalószínűbb forgatókönyvet megvalósítva a Csendes-óceánba zuhant. A munkacsoport tevékenysége fontos szerepet játszott abban, hogy a hatósági reakciók megfelelő mértékűek és jellegűek voltak (sem a probléma agyonhallga-

rendvédelmi szervek, a Nemzeti Adó- és Vámhivatal hivatásos állományú tagja, e szervek alkalmazottja.

¹⁹⁸Lásd pl.: <http://www.hirado.hu/Hirek/2013/10/04/06>

/Harom_eve_tortent_a_vorosiszap_katasztrofa.aspx; (letöltve 2013. 10. 20.)

¹⁹⁹ Lásd pl.: http://www.urvilag.hu/katasztrofak_ellen

/20120115_a_foboszgrunt_utoolso_orai (letöltve 2013. 10. 20.)

tására, sem túlreagálására nem került sor), azonban úgy, hogy a helyzet eskalációjának esetére is voltak kidolgozott opciók.

2012 tavaszán került sor egy komplex védelmi igazgatási-válságkezelő gyakorlat, a FEJÉR 12200 lebonyolítására. A gyakorlat feltevése komplex válsághelyzetre épült: tömeges menekülthullám, felforgató-diverzans csoportok, szabotázs következtében beálló árvíz, ezzel összefüggésben megszervezett kitelepítések adták a forgatókönyv főbb mozzanatait. A komplex, ezért valóság-hű forgatókönyv számos rendvédelmi és államigazgatási szervezetnek alkalmat adott képességei és együttműködési készsége bemutatására, felkészültségének növelésére. Sajnálatos ugyanakkor, hogy az Alkotmányvédelmi Hivatal csak meghívott vendégként szerepelt, sem a feltevés kidolgozásában, sem a lebonyolításban nem kapott érdemi szerepet, jóllehet abban olyan mozzanatok (pl. tömeges menekülthullám) is szerepeltek, melyek vonatkozásában a Hivatalnak egyértelmű felhatalmazása, illetékessége és hatásköre van. Az eset jól példázza a tágabb értelemben vett védelmi, illetve nemzetbiztonsági tevékenység kompatibilitási problémáit; azt, hogy mindkét fél részéről fokozott erőfeszítésekre van szükség az együttműködés, az abból adódó előnyök és annak hozadékainak elérése érdekében.

Összefoglalva elmondható, hogy a nemzetbiztonsági és katasztrófavédelmi szféra együttműködését számos strukturális körülmény nehezíti. Az optimális formák, és felületek megtalálása érdekében indokolt kerülni az automatizmusokat és sablonokat. A nemzetbiztonsági szférától várható katasztrófavédelmi támogatás minősége és mennyisége egyenes arányban van a kihívás emberi eredetével, a nemzetbiztonság felelősségi körzetével kimutatható összefüggésekkel.

²⁰⁰ Lásd pl.:

http://www.fejerkozig.helyinfo.hu/gss/alpha?do=34&st=1678&pg=1881&m800_doc=9238, (letöltve 2013. 10. 20.)